

Alkoholipoliittisen tilannearvion voi jäsentää eri tavoin, mutta lähdän siitä, että tieteellisessä seurassa esitettävän arvion tulee täyttää tietyt ehdot. Se ei saa olla ristiriidassa olemassa olevan tiedon kanssa, ja sen tulee nojautua niihin tutkimuksiin, jotka alkoholiolojemme kehityksestä on tehty. Tilannearvio on myös pyrittävä muotoilemaan sellaiseksi, että siitä voidaan tehdä ainakin jonkinlaisia johtopäätöksiä alkoholipoliittikkamme kehittämiseksi. Tehtävän käsittäminen tieteelliseksi velvoittaa myös tuomaan esiin joitakin tilannearvion lähtökohtia, mikä käy uskoakseni parhaiten esittämällä joitakin näkökohtia maamme alkoholitutkimuksen kehityksestä.

Luettuani viime aikoina jonkin verran vuosisadan vaihteen alkoholitutkimuskirjallisuutta olen joutunut toteamaan, että aiemmista tutkimuksista on liian herkästi unohdettu tärkeitä elementtejä, ennen kaikkea alkoholikysymyksen yhteiskuntaloudellinen luonne. Ehkä yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen olemukseen kuuluu, että monesti ns. uudet ajatukset itse asiassa ovat vanhojen esittämistä uudessa muodossa. Jos hieman lyhyemmässä aikaperspektiivissä yrittää hahmottaa Suomen alkoholitutkimusta, on todettava, että Väkiuomakysymyksen Tutkimussäätiön perustaminen vuonna 1950 pohjautui voimakkaaseen uskoon siitä, että moraalisia kiistoja voidaan

ratkaista tieteellisin perustein ja että modernit yhteiskuntatieteet uusilla empiirisillä työkaluillaan toimivat tässä oivana keinona. Väkiuomakysymyksen Tutkimussäätiön alkuaian tutkimukset ovat kyllä korkeatasoisia ja suurisuuntaisia, mutta niiden kykyä toimia lopullisina tuomareina alkoholipoliittikan kiistakysymyksissä varmaankin yliarvioitiin. Säätiön alkuvuosien alkoholipoliittikkakeskeistä jaksoa seurasi aika, jolloin katsottiin välttämättömäksi kiinnittää huomiota alkoholin rooliin kulttuurissa sekä teoreettisiin ja metodologisiin kysymyksiin. Tästä seurasi perustavaa laatua olevien kysymysten esittäminen; miten esim. on mahdollista, että juomatapa, joka laajoissa piireissä koetaan haitalliseksi, kuitenkin jatkuu. Kysymys alkoholin käytön myönteisistä vaikutuksista, täysin oikeutettu tieteellinen ongelma, tuli siten esille.

Siihen aikaan, kun uutta alkoholilakia tehtiin, tutkimus oli melkoisesti etäännyttänyt alkoholipoliittisista ongelmanasetteluista. Tämä liittyi yhdysvaltalaisen sosiologian perinteen mukaiseen näkemykseen, että informaalin ja formaalin sosiaalinen kontrolli ovat ikään kuin eri asioita ja että formaalin kontrollin, kuten lain, merkitys on erittäin vähäinen. Tämä ajatus tuli erityisen voimakkaasti esille yhdysvaltalaisessa alkoholitutkimuksessa, johon vaikutti nimenomaan käsitys kieltolaista. Näin jokainen kontrollitoimenpide miltei samastettiin kieltolakiin.

Suomen uutta alkoholilakia säädettäessä jouduttiin kuitenkin toteamaan, että

Sosiaalipoliittisen yhdistyksen järjestämässä alkoholiseminaarissa Helsingissä 12. 10. 1977 pidetty esitelmä.

alkoholilain muutokset ovat siksi rajuja, että lain vaikutuksia on seurattava. Näin tutkimus jälleen palasi alkoholikontrolliin liittyviin aiheisiin ja alkoholipolitiikkaan. Mutta entistä paremmin varustettuna; siten että tutkimus kytkettiin yleisiin yhteiskuntatieteisiin ja varhaisempien vaiheiden alkoholipoliittisiin tutkimuksiin.

Joskus ihmetellään, että aiemmin alkoholiin niin ”myönteisesti” suhtautuneet tutkijat ovat nyt perin ”kielteisellä” kannalla. Olen tällä katsauksella yrittänyt osoittaa, että yhteiskunnallinen todellisuus on pakottanut alkoholitutkijat takaisin perinteellisiin tutkimusaiheisiin. Suomen alkoholilain vaikutuksia tarkastellessamme emme voi muuta kuin todeta, että saatiinpa nyt railakas esimerkki siitä, että lainsäädäntö vaikuttaa.

Alkoholipoliittisen tilannearvion tulisi siten olla jonkinlainen synteesi siitä, mitä tutkimukset sanovat tuosta kehityksestä. Suomalaisen alkoholitutkimuksen laajuutta ajatellen en voi olla varma siitä, että kykenen ottamaan esille olennaisimman. Sen vuoksi olisikin tärkeätä, että yhteiskuntatieteilijät ja sosiaalipoliitikot omakohtaisesti pyrkisivät käymään läpi viimeaikaisen alkoholitutkimuksen tuloksia. Tutkimuksellinen erikoissektori tarvitsee kritiikkiä ja kommentteja; tässä vetoan nimenomaan Sosiaalipoliittisen yhdistyksen jäseniin. Tämä sen johdosta, että — kuten Jokelin tutkimuksessaan osoitti — päivälehlien pääkirjoitusten alkoholiaiheiden käsittely on runsasta ja että on syntynyt laaja keskustelu (Jokelin 1977). Mutta koen piinalliseksi sen kuilun, joka on olemassa toisaalta alkoholitutkijoiden keskinäisen keskustelun ja toisaalta julkisen sanan keskustelun välillä. Tuntuu siltä kuin alkoholi edelleenkin olisi niin henkilökohtainen ja arka asia, että mitkään tutkimukset eivät voi horjuttaa vakiintuneita käsityksiä.

Tilannearvioni peruslähtökohta on kolmiaineksinen: 1) Esa Österbergin esittämät tutkimustulokset — alkoholihaittojen voimakas lisääntyminen — pakottavat meidät kysymään, mikä on se politiikka,

joka voisi johtaa haittojen vähenemiseen. 2) Klaus Mäkelän esitelmä (Alkon tulo-osuuden suhteellinen vähentyminen alkoholien tuotannossa ja kaupassa; toimituksen lisäys) osoitti selvästi, että alkoholipolitiikkaa ei voida harjoittaa irrallaan taloudellisista realiteeteista. 3) Alkoholilain muutokset ovat saaneet aikaan melkoisen määrän ei-odotettuja seurauksia — keskeisiä on yksityisen sektorin voimistuminen.

Kulutustaso alkoholiolojen yleismittari

Kaikki ei toki ole lain vaikutusta. Kysymystä alkoholipolitiikasta ei voida rajoittaa vain juridiikkaan, vaan on otettava huomioon toimeenpano. Koska harjoitella alkoholipolitiikalla kiistattomasti on ollut osuutta epäterveeseen kehitykseen, joudutaan etsimään uutta alkoholipolitiikkaa. Ensimmäinen väittämäni on, että tämä voi tapahtua vain alkoholipolitiikkaa kiristämällä. Tämä väittämä vaatii perusteluja. Viittaan tässä kirjaan Alkoholipolitiikka — kansanterveydellinen näkökulma, jossa kansainvälisen tutkijaryhmän perusjohtopäätös on seuraava: ”... :alkoholin kokonaiskulutuksen muutokset vaikuttavat ihmisten terveyteen kaikissa yhteiskunnissa. Koska alkoholin kulutusta voidaan rajoittaa alkoholikontrollin keinoin, alkoholin saatavuuden kontrolli on kansanterveydellinen kysymys” (Bruun & al. 1975). Tämä ei tietenkään merkitse muiden tekijöiden vaikutusten kieltämistä — ei hoidon eikä valistuksen — eikä yhteiskunnallisten muutosten väheksymistä.

Kansainvälisten tutkimustulosten analyysiin pohjautuva suositus perustuu siihen ajatukseen, että kulutustason muutokset vaikuttavat haittoihin. Olemme Esa Österbergin esitelmästä saaneet tietää, ettei haittojen ja kulutustason suhde ole yksiselitteinen asia (Österberg 1977). Kari Poikolaisen pian (19. 11. 1977; toimituksen lisäys) julkistettavasta alkoholimyrkytyskuolleisuutta koskevasta väitöskirjasta käy ilmi, ettei tämä haitta välttämättä noudata esitettyä kaavaa

(Poikolainen 1977). Toki yksittäiseen haittaan vaikuttaa moni asia alkoholin ohella. Silti paras alkoholihaittojen osoitin on kulutustaso, kun se tulkitaan käytännön alkoholipolitiikan seuraamisen yleismitariksi.

Eikö kulutustasosta puhuminen merkitse alkoholismiongelman väheksymistä? Väittäisin päinvastaista. Kulutustason painottaminen edustaa juuri sellaista preventiivistä otetta, jota alkoholismiin on kaivattu. Tätä kysymystä käsitellään edellä mainitussa kirjassa, ja yritän lyhyesti esittää, mihin tämä ajatus perustuu. Kulutustason painottaminen ei tietenkään merkitse muiden tekijöiden kieltämistä alkoholismiin synnyssä. Mutta tutkimusten perusteella voidaan väittää, että yleiset alkoholin saatavuutta koskevat rajoitukset vaikuttavat myös alkoholistien alkoholin kulutukseen. Sen sijaan kokemukset yrityksistä kontrolloida erityisesti alkoholisteja, suuntaamalla toimenpiteitä juuri heihin, eivät ole olleet rohkaisevia. Tässä voidaan esimerkiksi viitata K. E. Lanun väitöskirjaan Suomen ostajaintarkkailujärjestelmästä (Lanu 1956). Siten alkoholin saatavuuden kontrollissa voidaan suosittaa yleisiä koko väestöön tai yhtäläisesti joihinkin väestönsiin kohdistuvia saatavuuden kontrollitoimenpiteitä.

Tähän voidaan lisätä, että raja alkoholistin ja ei-alkoholistin välillä on erittäin häilyvä. Edelleen alkoholismi on vain yksi haittatekijä, sillä alkoholiin liittyy suuri määrä muita haittoja. Maailman Terveysjärjestö on viime aikoina jälleen palannut alkoholismiin määritelmäkysymyksiin, ja sielläkin on korostettu alkoholihaittojen moninaisuutta. Siten monet sairaudet — riippumatta siitä, mikä kanta alkoholismiin otetaan — ovat yliedustettuina alkoholin suurkuluttajissa, ja suurkuluttajien määrä taas on riippuvainen kulutustasosta. Korostaisin siis, että kulutustason säateleminen alkoholin saatavuuden kontrolloimisen avulla ei vaikuta ainoastaan alkoholihaittoihin yleensä, vaan myös alkoholisteihin. Näin ollen olisi suotavaa, että ne sosiaalihuollon palve-

luksessa olevat, jotka joutuvat alkoholismiin kanssa kamppailemaan, ymmärtäisivät paremmin, että alkoholipolitiikka vaikuttaa heidän työpaineisiinsa.

Sosiaalipolitiikkaa voidaan tietenkin harjoittaa keskittymällä alkoholistien huoltoon ja hoitoon sekä siihen — kuten tosiaan on tapahtunut —, että kinastellaan hoitomuodoista ja pakkotoimenpiteiden laajuudesta. En kiellä tämän keskustelun merkitystä, mutta pidän erittäin valitettavana, jos se johtaa siihen, ettei lainkaan kiinnitetä huomiota niihin alkoholipolitiikan toimenpiteisiin, jotka vaikuttavat hoitotarpeen laajuuteen.

Kansainvälistä perspektiiviä jatkaakseni voin todeta, että alkoholipoliittista ajattelua on vihdoin syntymässä myös Pohjoismaiden ulkopuolella ja että Maailman Terveysjärjestö yhä enemmän on mieltämässä alkoholipolitiikan välttämättömyyden.

Suomessa tuntuu vallitsevan melkoinen väärinkäsitys. Uskotaan, ettei muualla maailmassa ole rajoitustoimenpiteitä. Pekka Sulkunen on koonnut laajan kansainvälisen aineiston, josta ilmenee, että rajoituksia toki on, mutta niitä on lievennetty 1960-luvulla (Sulkunen 1977). Klaus Mäkelän ja Esa Österbergin Suomi—Ruotsi-vertailu osoittaa, että Ruotsin järjestelmä tänä päivänä on pikemmin tiukempi kuin Suomen, vaikka tästäkin esiintyy väärinkäsityksiä; Suomessa moni uskoo, että asianlaita on päinvastainen (Mäkelä & Österberg 1975).

Alkoholi taloudellisena intressinä

Kansainvälinen tutkimus on selvästi osoittanut, että nimenomaan taloudelliset intressit ovat olleet syynä siihen, että alkoholikysymystä ei ole ollut Kansainliiton eikä YK:n ohjelmassa. Tähän ovat vaikuttaneet nimenomaan sellaiset maat, joissa alkoholi on elinkeinona tärkeä.

Taloudellinen intressi tulee tietenkin esille myös meillä kuten Klaus Mäkelä esitelmässään totesi: alkoholipolitiikan suhde elinkeinopolitiikkaan on olennainen ongelma (Mäkelä 1977). Ehkä on syytä

ottaa konkreettinen esimerkki turismialkoholista. Ennen toista maailmansotaa turismialkoholin merkitys rajoittui lähinnä siihen, että ulkomaan liikenteessä olevassa laivassa sai syödä ja nauttia alkoholia halvemmalla. Vähitellen turisti-liikenne kuitenkin kasvaa — laivojen suunnittelu ja fyysinen ympäristö rakentuvat yhä enemmän myyntiin kuten Lis-Marie Kruse äskettäin on osoittanut (Kruse 1977). Näin ollen huomattava osa varustamoiden tuloista muodostuu alkoholista. Jussi Simpuran tietojen mukaan ulkomaanmatkojen yhteydessä maahan tuodun alkoholin määrä on kolminkertaistunut kahdeksassa vuodessa ja on nyt arvioitu Koskenkorvaksi muunnettuna noin 2 500 000 pulloksi eli 4 %:ksi Suomen alkoholin kulutuksesta (Simpura 1977). Tämä ja jotkut muut tavat saada alkoholia tavallista halvemmalla muodostavat yhdessä niin suuren erän, että joutuu kysymään, eikö alennusalkoholin määrä ala olla sitä luokkaa, että se uhkaa virallista hintapolitiikkaa. Koska kysymys on ollut esillä lähinnä siinä muodossa, että turismialkoholin myynti pitäisi lopettaa, sen on todettu olevan varustamoiden taloutta ajatellen mahdotonta. Ja siihen keskustelu on loppunut sen sijaan, että todettujen pulmien edessä mietittäisiin, mitä tehdä. Totta kai on mahdollista pyrkiä erikoishinnoittelujärjestelyin vähentämään määriä, ottaa esille kysymys turismialkoholista kansainvälisesti jne. Tämä on vain yksi osoitus siitä, että taloudellisten tekijöiden edessä alistutaan sen sijaan, että ne otettaisiin realistisesti huomioon. On ilmeistä, että tarvitaan enemmän tietoa nimenomaan alkoholin taloudesta. Jollei tätä tiedosteta, hyväksytään taloudellisiin intresseihin pohjautuvia ratkaisuja, jotka ensi alkuun tuntuvat pieniltä mutta vähitellen saattavat saada huomattavia mittasuhteita.

Turismialkoholi voidaan nähdä esimerkkinä siitä, miten alun pitäen pienen tuntuinen poikkeus tavanomaisesta jakelu- ja hinnoittelujärjestelmästä saa ennalta aavistamattomia seuraamuksia. Ja miten vaikeata on, kun investoinnit on

tehty, enää vaikuttaa asioihin. Sama koskee ravintolaverkoston paisumista. Ollaanpa mitä mieltä tahansa siitä, miten paljon ravintoloita meillä pitäisi olla, on joka tapauksessa selvää, että ravintolalaitoksen kriisivaiheessa Alkoon kohdistuu paineita, jotka helposti mitätöivät alkoholipoliittisia näkökohtia. Ja ravintoloiden lukumäärän supistaminen on varmaankin vaikeampaa kuin sen lisääminen. Eli yleisemmin: on helpompi siirtyä tiukemmasta alkoholipolitiikasta lievempään kuin päinvastoin. Tämä merkitsee myös sitä, että kokeilut lievemmän alkoholipolitiikan suuntaan uhkaavat jäädä pysyviksi. Tämä sama ajatus on hintapolitiikan osalta esitetty perusteellisemmin mainitussa Alkoholipolitiikka-kirjassa.

Kansanterveydellinen näkökulma

Viime aikoina on voimakkaasti korostettu alkoholin kansanterveydellistä merkitystä, ja tämä antaa alkoholipolitiikalle uutta sisältöä. On tärkeää, ettei alkoholipolitiikka enää nähdä voittopuolisesti moraalipoliittisena kysymyksenä — moraalialla ei tietenkään voida eikä pidäkään eliminoida — mutta keskeistä on se, että alkoholipolitiikkaan on väistämättä tullut uutena elementtinä mukaan kansanterveys.

Viime aikoina on monesti todettu, että nykyisten kriteerien mukaan alkoholia, jos se nyt keksittäisiin, ei päästettäisi markkinoille. Alkoholin vaarallisuutta ei näin ollen voida kieltää. Se on kuitenkin myös osa kulttuuria eikä siitä päästä eroon — vaikka halua olisikin. Mutta olisi outoa, ellei alkoholipolitiikassa hyväksyttäisi rajoituksia. Raittiusliike on jo pitkään — erilaisista poliittisista kannoistaan huolimatta — yhtenäisesti todennut, että vaikka markkinatalous muutoin hyväksyttäisiin, näin ei voida tehdä alkoholin kohdalla. Nyt kun alkoholipolitiikkaan liittyy kansanterveydellinen näkökulma, on toivottavaa, että joistakin keskeisistä alkoholipolitiikan osista voitaisiin poliittisista kannoista riippumatta olla yksimielisiä.

Johtopäätökset

1. Alkoholihaitat ovat uuden alkoholilain aikana lisääntyneet voimakkaasti.

2. Koska alkoholihaittojen minimointi on alkoholilaissa esitetty alkoholipolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi, on välttämätöntä tarkistaa uudelleen alkoholipolitiikan tavoitteita ja sen hoitamista käytännössä.

3. Alkoholipolitiikan tarkistamisvaatimus ei kiellä muiden tekijöiden merkitystä alkoholiolojen kehityksessä; kansainvälisyys, yhteiskunnalliset rakennemuutokset ja talouspolitiikka ovat tietenkin keskeisiä, mutta niiden vaikutusten painottaminen ei oikeuta siihen johtopäätökseen, että olisi yhdenentekevää, minkälaisiin alkoholipoliittisiin toimenpiteisiin ryhdytään.

4. Muutokset alkoholipoliittisessa ilmastossa viittaavat siihen, että haitat tunnistetaan väestössä ja että on olemassa edellytyksiä uuden alkoholipolitiikan kehittämiseksi.

5. Tavoitteissa tämä merkitsisi osittain paluuta entiseen; sen tunnustamista, että kulutuksen taso on käyttökelpoisin alkoholiolojen seurantamittari ja että alkoholin talous on jollakin lailla sisällytettävä alkoholipoliittisiin tavoitteisiin. Koska taloudelliset seikat vaikuttavat, vaikutusten rajoittaminen on helpompaa, jos niiden merkitys tunnustetaan avoimesti. Otaksuttavasti juuri taloudellisten tekijöiden irrottaminen alkoholipolitiikasta on aiheuttanut sen, ettei ole havaittu yksityisen voitontavoittelun saaneen enemmän sijaa uuden alkoholilain aikana.

6. Alkoholipolitiikan väheksyminen liittyy erheellisiin näkemyksiin alkoholiongelmiensa luonteesta ja alkoholismista. Olisi tärkeätä, että sosiaalihuollon puolella ymmärrettäisiin, että alkoholipolitiikan keinoin voidaan vaikuttaa niiden ihmisten määrään, jotka alkoholiongelmiensa takia joutuvat huollon ja hoidon kohteiksi.

Lopuksi haluan esittää kiitokseni siitä, että Sosiaalipoliittinen yhdistys on ottanut alkoholikysymyksen esille. Alkoholial-

sioihin erikoistuneet tutkijat tarvitsevat tutkimuksellista kritiikkiä ja kommentteja tutkimustulosten ja alkoholipolitiikan arvioinneissa. Tällä hetkellä tuntuu siltä, että runsaita tutkimustuloksia ei niin Suomessa kuin muuallakaan ole voitu ottaa vastaan eikä sulatella. Samanaikaisesti julkista keskustelua käydään näistä tuloksista riippumatta. Alkoholipolitiikka ja tämän päivän alkoholiolot aiheuttavat huolta; olisi tärkeätä, että alan tieteellisen yhdistyksen piirissä tunnettaisiin vastuuta siitä, että toisaalta tiedemiesten ja toisaalta alkoholipoliitikkojen ja julkisen sanan välinen ilmeinen kuilu kapenisi.

Kirjallisuus

Bruun, Kettil, Edwards, Griffith, Lumio, Martti, Mäkelä, Klaus, Pan, Lynn, Popham, Robert E., Room, Robin, Schmidt, Wolfgang, Skog, Ole-Jørgen, Sulkunen, Pekka & Österberg, Esa: Alkoholipolitiikka — kansanterveydellinen näkökulma. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja no 26. Forssa 1975

Jokelin, Renny: Alkoholi ja päivälehdistö. Käsikirjoitusluonnos 1977

Kruse, Lis-Marie: Erikoisympäristö — alkoholinkäyttö — kontrolli. Havainnointitutkimus matkustaja-aluksista. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste no 109, 1977

Lanu, K. E.: Poikkeavan alkoholikäytettyymisen kontrolli. Väkijuomakysymyksen Tutkimussäätiön julkaisuja no 2. Helsinki 1956

Mäkelä, Klaus: Alkoholin talous. Alkoholipolitiikka 42 (6): 293—298, 1977

Mäkelä, Klaus & Österberg, Esa: Alkoholin kulutus ja alkoholipolitiikka Suomessa ja Ruotsissa vuosina 1951—1973. Alkoholipolitiikka 40 (2&3): 53—60 & 99—108, 1975

Poikolainen, Kari: Alcohol poisoning mortality in four Nordic countries. The Finnish Foundation for Alcohol Studies Vol. 28. Forssa 1977

Simpura, Jussi: Tilastoimaton alkoholin kulutus uuden alkoholilain aikana. Alkoholipolitiikka 42 (3): 107—117, 1977

Sulkunen, Pekka: Saatavuus ja alkoholipolitiikka EEC-maissa. Alkoholipolitiikka 42 (4&5): 190—202 & 241—249, 1977

Österberg, Esa: Kulutustaso, juomata-

vat ja alkoholihaitat 1960—1975. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen järjestämässä alkoholiseminaarissa Helsingissä 12. 10. 1977 pidetty esitelmä.

Alkoholipolitiikka Vol. 42: 287—292, 1977